

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XXXIX

U. Pra — pre — pri — pro — in časih celo per — se bere v mnogih besedah; kako se ločijo ti predlogi v rabi in v pomenu?

T. Per in pri je v slovenskem ločljiv predlog, pra, pre in pro so pa neločljivi. Rabijo se dostikrat ne le v zvezi z glagoli, ampak tudi z imeni, prilogi in drugimi besedami: *praded* in *preded*; *preserčno*, *priserčno* in *perserčno*; *prostor* in *prestor*; *prevred* ali *prezgodaj* itd.

U. Povej mi kaj o prvih dveh pra in pre!

T. Pra (latinski pro, nemški ur-) kaže, kar je bilo v začetku, kar je prvotno ali predej, in se vjema v pomenu velikrat s predlogom pred (ante, prae): *praded* ali *preded*, *pravnik* itd. V novoslov. se je precej pogubilo in časi rabimo namesti njega *pred*, večidel pa *pre* ter pravimo *preded*, *prevnik*. Pra se nam je sploh ohranilo le v besedi *praprat*, stsl. paprat.

U. Pre mora imeti še drug pomen, ker ga rabimo v toliko besedah, in kakor se mi zdi, celo namesti pri ali per.

T. Pre stopnjuje pomen v sestavljenih besedah zviševaje in zniževaje. Treba je torej vselej prav ločiti, in časi se še le iz celega stavka posneti dá pravi pomen. Tako spreminja in stopnjuje priloge, pa tudi samostavne imena: *predrag* (sehr theuer, zu theuer), *preljub*, *prevelik*, *prelep* (sehr schön, zu schön), *premoder*, *prederzen*, *preširen* (leichtsinnig) itd.

U. Torej preširen (leichtsinnig) je bil naš pesnik, ker ga zdaj sim ter tje tako (Preširen) pišejo!

T. Preširni so tudi tisti, kateri mu toliko let po njegovi smerti očitajo, kako preširno je popeval. Čez sto in sto let bodo naši mlajši mislili, da smo imeli dva taka pesnika (Prešern in Preširen)!!

U. Kako se stopnjujejo samostavniki s predlogom pre?

T. Naglost — *prenaglost*, derznost — *prederznost*, lepota — *prelepota* (sehr grosse Schönheit oder Pracht, zu grosse Schönheit), draginja — *predraginja*, celó *premraz*, *pre-*

blato itd. Zlasti pogosto se pre sklepa z glagoli: *prebiti*, *preboleti*, *pregledati*, *pregovoriti*, *prenarediti*, *pregnati* itd.

U. Kako se loči pre in per?

T. Per se v pomenu vjema s pri, in sedanji čas so skorej sploh jeli pisati pri, dasiravno se per med prostim ljudstvom pogostoma sliši, zlasti v besedah, v katerih se i ne zateguje: *pergodba*, *perprava*, *persega*, *permerin*, *perletin*; v zategnjenih se i govori in piše: *prisad*, *prilika*, *primek*, *pristava* itd.

U. Zakaj se pa per ne piše, ker se govori po toliko krajih?

T. Nekaj se pri a) lepše glasi posebno, kadar se več zlasti terdih soglasnikov snide: *perdrobiti*, *perdružiti*, *perriniti*, *perstradati*, *perkratiti*, *perročen*; — nekaj b) se pa celó v teh besedah po Kranjskem, zlasti po dolenskih krajih bliže hrovaške meje, sliši, in c) ker drugi Slovani nimajo predloga per, torej so se tudi slovenski pisatelji raji poprijeli slovanskega pri, ter pišejo sploh: *priprava*, *pridobiti*, *priročen*.

U. Nekaj se pa novoslovenski krči bojé menda, da bi po kranjski izreki dosledno mógli pisati pr namesti per: *prfrleti*, *prvržem*, *prrentačim*, *prigram*, *prsmoda*!!

T. Dobro je ločiti v pisanji pre in pri. Vse kaj družega pomeni *pridjati* in *predjati*, *prikupiti* in *prekupiti*, *pripeti* in *prepeti*, *priplavati* in *preplavati*, *pristriči* in *prestriči*. Kakor se vjema pre z nemškim *über*, um in latinskim *trans*, *super*; tako se vjema pri z nem. *bei*, *zu*, *hinzu* in lat. *ad*, *apud*. Kadar ne veš prav, primeri s katerim drugim jezikom in spoznal boš pravico.

U. Kakor zadeva s per, tako časi menda tudi s pre; vsaj meni se dozdeva, da pri pomen lahko zvišuje in znižuje.

T. Res je to, p.: *pridati*, *prigospodariti* pa *prisekati*, *pristriči*, *prikratiti*; vendar obakrat hoče reči nekaj, nekoliko, polagoma, kakor pri strani. V tem stasi podobna pri in do; vendar spet s tem razločkom, da do znamenjuje dokončno dopolnjenje ali dostavo tega, kar je manjkalo, pri pa kaže sploh kako pridavo ali kako prilaganje: *dokupiti* — *prikupiti*; *dodati* — *pridati*.

U. Kako se pre strinja s pro, ki se v sedanji pisavi večkrat bere?

T. Kakor pra je tudi pro bilo v staroslovensčini in je

še v družih slovanskih narečjih bolj pogostno kot v sedanji slovensčini. V govorjenji se je sploh le v nekterih besedah ohranilo, p.: *prodati*, *prodajati*, *pro* - sprostreti, sprostirati, *prodaj*, *prodaja*, *prostor*; vendar se celó v teh večidel sliši *predati*, *prestor*, da si bi radi eni rabili *predati* v pomenu *übergeben* (po domače: čez dati t. j. hišo, posestvo!), *prodáti verkaufen*, *pródati* ali *prodájati feil bieten*. Kakor pri se tudi *pro* po doljenjih stranah slovenstva bolj pogostoma sliši kot po gorenjih: *prorok*, *prognati*, *prognanstvo*, *prokleti*, *projezditi* namesti bolj navadnega *prerok*, *prekleti*, *prejezditi*.

U. Prav bi bilo morebiti, da bi se po okoliscinah, po razlicnosti knjig in pisem rabilo zdaj to zdaj to, kakor se piše za proste ali za bistre: *pro* in *pre*, *pra* in *pre*, *pri* in *per*!

P a š n i k.

Dober svet mladim učiteljem. Večkrat tožijo ljudje mladega učitelja, da je z otroci preojster, da vedno nad njimi vpije, se huduje, jezi in jih še celó uhá, lasa, tepe i. t. d. Od kod vendar izvira taka ojstrost do otrok? Saj se je mladi učitelj ravnokar v pripravnici učil, da naj z otroci, kolikor le more, ljubeznjivo ravná, da naj bo z njimi, kakor ljubi oče, blagi prijatelj i. t. d. Ljubi mladi učitelj, varuj se, da ne boš zašel na tako krivo pot, ki pelje do nezadovoljnosti s tvojim stanom in k tvoji in k nesreči malih, ki so ti izročeni. Svetujem ti tedaj, da

1. skerbi za svoje zdravje, ker le zdrav človek je vesel in dela veselo.

2. Varuj, da se ti v serce ne ukradejo kake hude strasti, prenapete domišljije in vse, kar ti zavreva mlado kri.

3. Bodi zmeren pri vseh rečeh, in nikar ne hrepeni in ne hodi za prepovedanim sadom, ker to ti serce unemiri in glavo za delo popači.

4. Ogibaj se černih in prepirljivih ljudi, da njih bolezni ne naležeš.

5. Beri take spise, ki so primerni tvojemu stanu, in ne pobiraj zeliš in cvetic, ki jih ne poznaš, in ki so za te strupene.